

"שומר החומות" מהזווית הטורקית: ארדואן כ"מגן פלסטיין"?

גליה לינדנשטראוס ורמי דניאל

במהלך מבצע "שומר החומות" טורקיה הייתה בין המדינות שביקרו בחריפות יתרה את מדיניות ישראל. הרטוריקה הבוטה לוותה במאמצים דיפלומטיים בעיקר מול מנהיגי מדינות מוסלמיות, אך לא רק מולם. בנוסף טורקיה פעלה בהרחבה באמצעות כלי תקשורת ממשלתיים הפונים לקהל הבינלאומי. על רקע ההסלמה איים שר החוץ הטורקי שהעולם האסלאמי ישלח כוח בינלאומי לירושלים כדי למנוע את הישנותם של מהלכים שנקטה ישראל בעיר. למרות מאמציה, ההשפעה של טורקיה על המתרחש בשטח, בזמן המבצע עצמו, הן ברצועת עזה והן בירושלים, הייתה מוגבלת ביותר.

לאורך מבצע "שומר החומות" טורקיה הייתה בין המדינות שביקרו בצורה החריפה ביותר את המדיניות הישראלית. בין היתר, נשיא טורקיה, רג'יפ טאיפ ארדואן, [ציץ בעברית](#) שהוא מגנה את "המתקפות המתועבות" של ישראל במסגד אל-אקצא. בהתבטאויות של מקבלי ההחלטות באנקרה חזרה האשמת ישראל כ"מדינת טרור". במסגרת הביקורת הטורקית, ארדואן [האשים](#) את נשיא ארצות הברית, ג'ו ביידן, שיש לו "דם על הידיים", בהקשר לאישור עסקת הנשק עם ישראל. בתגובה להאשמות נוספות של ארדואן, שהזכירו עלילות דם היסטוריות נגד יהודים, דובר מחלקת המדינה האמריקאית [גינה](#) את ההתבטאויות האנטישמיות.

מעבר לרטוריקה החריפה, ארדואן ניהל שיחות טלפון לגבי המצב עם ראשי מדינות רבים, בעיקר בעולם המוסלמי (בין היתר, ירדן, כווית, קטאר, ערב הסעודית, אלג'יריה, פקיסטן ומלזיה), אך גם עם נשיא רוסיה וכן עם האפיפיור. הנושא עלה בזמן ביקור בריאד של שר החוץ הטורקי, מבלוט ציבוסולו, לאחר ארבע שנים שבהן לא התקיים ביקור כזה בגלל המתחות בין שתי המדינות - בין היתר סביב המשבר לאחר רצח העיתונאי הסעודי, ג'מאל חשוקג'י, באיסטנבול. אנקרה גם ניצלה את העובדה שנשיא עצרת האומות המאוחדות הוא טורקי כדי להגיע מעמדת יתרון לישיבה מיוחדת של העצרת שכונסה כדי לדון בהתרחשויות בזירת ישראל-חמאס. בוועידת הארגון לשיתוף פעולה אסלאמי (OIC) קרא שר החוץ הטורקי לנקוט צעדים קונקרטיים על מנת להרתיע את ישראל ולמען הפלסטינים. ציבוסולו אף [דיבר](#) על כך שהעולם האסלאמי ישלח כוח בינלאומי לירושלים כדי שהאירועים שהתרחשו בעיר במהלך חודש מאי לא יחזרו. ארדואן אף [התבטא](#) ש"אם נישאר היום אדישים לדיכוי בפלסטיין, סוריה, לוב, טורקסטאן, וקרבאד, המדכאים יהיו אולי יום אחד על סף דלתנו". בעקבות האירועים, טורקיה אף משכה את ההזמנה לכנס אנטליה לדיפלומטיה, אשר שוגרה באפריל לשר האנרגיה הישראלי.

זאת ועוד, במהלך סבב העימות נצפתה פעילות נרחבת של כלי התקשורת הממשלתיים הבינלאומיים של טורקיה, ובמיוחד אתרי סוכנות אנאדולו ו-TRT World, שהממשלה הטורקית מנסה להשפיע באמצעותם על דעת הקהל העולמית לטובתה. המצב בישראל, ברצועת עזה וביהודה ושומרון באתרים של שני ארגונים אלה - הקיימים בין היתר בטורקית, באנגלית, בערבית, בפרסית ובצרפתית – נעשה הנושא העיקרי של הפרסומים מאז תחילת המתחות

בירושלים. בניצול יעיל של הפורמטים השונים העומדים לרשות כלי התקשורת ברשתות החברתיות (כתבות, פרשנויות, סרטונים קצרים), TRT world וסוכנות אנאדולו הפיצו תוכן חד-צדדי באופן מובהק, ששיקף אימוץ מלא של הנרטיב הפלסטיני ושל עמדת ממשלת טורקיה. חמאס הוצג כארגון התנגדות ולא כארגון טרור, סיקור המתיחות בירושלים התמקד באלימות משטרת ישראל ובצעדי קבוצות יהודיות קיצוניות, הדיווח אודות הרוגים התמקד בהרוגים בעזה, ובסיקור האלימות בערים המעורבות כמעט לא צוינו מעשי הפורעים הערבים. בנוסף, טיעונים המציגים את ישראל כמדינת אפרטהייד הוזכרו פעמים רבות ואף פורסמו כתבות וסרטונים "היסטוריים" שתקפו את החזון הציוני וביטאו פקפוק בעצם הלגיטימיות של קיום מדינת ישראל. כמו כן, מספר פרסומים, אמנם באופן פחות שיטתי, מתחו ביקורת על המדינות שנירמלו את יחסיהן עם ישראל בשנה האחרונה. כך תפסו טורקיה וכלי התקשורת שלה מקום מרכזי בהפצת נרטיבים אנטי-ישראלים לצד ערוצים אחרים, דוגמת אל-ג'זירה.

אפשר לראות בדגש הרב ששמה ממשלת טורקיה על סבב האלימות בין ישראל לפלסטינים גם דרך להסיט את תשומת הלב של הציבור הטורקי מבעיות בזירה הפנימית. המתיחות בירושלים התחילה כאשר המצב הפנימי בתוך טורקיה היה רגיש. המדינה הייתה נתונה בסגר מלא עקב גל תחלואת קורונה קשה, מצב כלכלי הולך ומתדרדר בעקבות הירידה בערך הלירה הטורקית והשלכות המשבר הבריאותי, והאופוזיציה מתחה ביקורת על ניהול המשבר הכלכלי ומבצע החיסון של הממשלה. בנוסף, המערכת הפוליטית הטורקית חווה זעזועים בגלל חשיפות בסרטוני יוטיוב שזכו למיליוני צפיות, שבהם מככב מפיונר טורקי, שנמצא לדבריו באיחוד האמירויות, בדבר קשרים בין מקורבים לממשלה לעולם התחתון. הדגש על המתרחש בין ישראל לפלסטינים אפשר אם כן לנשיא ולממשלה להסיט את הדיון מענייני פנים ואף להשתיק ביקורת נגדם. כך למשל, מנהל מדור התקשורת של מוסד הנשיאות הטורקית [האשים](#) את ראש האופוזיציה שקרא לבחירות מוקדמות שהוא עושה "התחשבנויות פוליטיות זולות בזמן שירושלים מדממת". כאשר יושבת הראש של המפלגה הטובה (IYI), שהיא חלק מהאופוזיציה, השוותה בין ארדואן לנתניהו, היא עוררה את זעמה של מפלגת השלטון וארדואן תבע אותה על ההשוואה.

מעבר לניסיונות לנצל את סבב האלימות בין ישראל לפלסטינים לצרכים פוליטיים פנים-טורקים, החברה הטורקית ברובה המוחלט התייצבה לצד הפלסטינים מתחילת העימותים. התקשורת המקומית אשר בדרך כלל לא מסקרת לעומק אירועים בינלאומיים, הקדישה זמן רב לשלבים השונים של סבב העימות ואימצה קו נגד ישראל "הטובת". במערכת הפוליטית שררה תמימות דעים וכל המפלגות מתחו ביקורת חריפה נגד ישראל. דבלט באהצ'לי, ראש המפלגה הלאומנית (MHP) ובעל בריתו של ארדואן, [איים](#) במלחמה אזוּרית או עולמית וקרא לאומה הטורקית לעמוד על משמר ירושלים אם צריך. גם באופוזיציה נרשמה התנגדות רבה למעשי ישראל. מפלגת העם הרפובליקאית (CHP) שאותה הקים מייסד הרפובליקה הטורקית מוסטפא כמאל אטאטורק והיא גם מפלגת האופוזיציה הגדולה ביותר, הניפה דגל פלסטיין ענק על הבניין שלה. אירועי גינוי לישראל ותמיכה בפלסטינים אורגנו על ידי גופים שונים בחברה, ביניהם ארגוני עובדים וסטודנטים. בזמן שהמדינה עוד הייתה בסגר מלא, ההפגנות נגד ישראל, כולל מול הקונסוליה של ישראל באיסטנבול, היו האירועים הציבוריים היחידים שהתקיימו ללא הגבלה מצד המשטרה.

שני מאפיינים חשובים בתגובת המערכת הפוליטית הטורקית להתלקחות האלימות בזירה הישראלית-פלסטינית מחייבים תשומת לב. ראשית, למרות אוצר המילים החרף ביותר שבו

נעשה שימוש כדי לתאר את ישראל, בגינויים מטעם המפלגות היושבות בפרלמנט הטורקי, לא שולבו קריאות להשמדת ישראל והן אף הביעו כולן אמונה בפתרון שתי מדינות לשני עמים לפי קווי 1967. שנית, גם אם תנועות השמאל הטורקי התנסחו בצורה מעט שונה מהממשלה, תוך שימוש ברטוריקה אנטי-אימפריאליסטית למשל, הן הצטרפו לחלוטין לקריאות של "להגן על ירושלים ואל-אקצא". תופעה זאת מעידה על הצלחה תודעתית של האסלאם הפוליטי בטורקיה, שהפך את אל-אקצא לנושא שיכול לגייס סביבו את כל חלקי האוכלוסייה הטורקית, גם את אלה שמגדירים את עצמם כחילונים.

למרות כל מאמצי הרטוריים והדיפלומטים, השפעתה של אנקרה על המתרחש בשטח במהלך סבב האלימות בין ישראל לחמאס הייתה מוגבלת. השלטונות באנקרה לא בחרו בצעדים חריפים כדי לפגוע בישראל: לו היו בוחרים לפגוע ביחסי הסחר בין שתי המדינות, טורקיה – שנהנית ממאזן סחר חיובי עם ישראל – הייתה נפגעת יותר. על אף איומו של שר החוץ הטורקי שאם יהיה צורך המדינות האסלאמיות ישלחו כוח בינלאומי לירושלים, הרי שאפילו שליחת כוחות צבא מוגבלים כמו ספינות של הצי הטורקי לחופי עזה, הן כיוזמה טורקית עצמאית והן בחסות של ארגון בינלאומי כלשהו, עדיין נראית כתרחיש שסבירותו נמוכה. ועם זאת, ההשוואה שעשה ארדואן בין המתרחש בין ישראל לפלסטינים למצב בסוריה, לוב וקרבאך, זירות שבהן טורקיה הייתה מעורבות צבאית, מחייבת תשומת לב. לא רק זאת, אלא שהעדויות המתרבות על אודות הנוכחות בטורקיה של פעילי חמאס, המשרתת את מאמציו הצבאיים של הארגון, משקפים בעיה מתמשכת עבור ישראל. גם לרטוריקה החריפה שבה נקטו בכירים ואמצעי תקשורת טורקים יש השפעה מצטברת על תדמיתה של ישראל ואף בתוכה, בקרב הציבור הערבי. בתהליכי ההסדרה לאחר הפסקת האש, ובפרט אם ייכשלו, יהיה צריך לקחת בחשבון את מאפייני המעורבות הטורקית במערך השיקולים של ישראל מול חמאס. לאחר שבחודשים הקודמים דווח על אודות כוונות מצד אנקרה לשפר את היחסים בין טורקיה לישראל, הפעילות הטורקית בזמן סבב האלימות האחרון המחישה את שברירותן של תקוות אלה ואת העובדה שסלעי המחלוקת בין ירושלים לאנקרה נותרו בעינם.